

September 2022 № 67

INFO
LGOG
KRING TER HORST

Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap kring Ter Horst
Opgericht 1 januari 1974

K O N I N K L I J K

LGOG

1989 no 0; 1990 no 1 en 2; 1991 no 3 en 4; 1992 no 5 en 6; 1993 no 7 en 8; 1994 no 9 en 10; 1995 no 11, 12 en 13; 1996 no 14 en 15; 1997 no 16 en 17; 1998 no 18 en 19; 1999 no 20 en 21; 2000 no 22 en 23; 2001 no 24 en 25; 2002 no 26 en 27; 2003 no 28 en 29; 2004 no 30 en 31; 2005 no 32 en 33; 2006 no 34 en 35; 2007 no 36 en 37; 2008 no 38 en 39; 2009 40 en 41; 2010 no 42 en 43; 2011 no 44 en 45; 2012 no 46 en 47; 2013 48 en 49; 2014 no 50 en 51; 2015 no 52 en no 53; 2016 no 54 en 55; 2017 no 56 en 57; 2018 no 58 en 59;
2019 no 60 en no 61; 2020 no 62 en no 63; 2021 no 64 en no 65; 2022 no 66 en no 67

33 jaar Info LGOG kring Ter Horst

INFO LGOG KRING TER HORST

Drieëndertigste jaargang, nummer 67, september 2022

Een uitgave van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig
Genootschap kring Ter Horst.

INFO LGOG verschijnt tweemaal per jaar. De oplage is 175 exemplaren.

REDACTIE INFO LGOG

Bert Clevis LGOG kring Ter Horst.

Redactieadres: bert.clevis@kpnmail.nl

INHOUDSOPGAVE

Woord van de voorzitter	4
Van de redactie	6
Verslag 48 ^e Jaarvergadering LGOG Kring Ter Horst op 23 maart 2022	8
Samenstelling Bestuur LGOG kring Ter Horst	12
Programma 2022	13
Een zouaaf uit America in dienst van Paus Pius IX	14
Aezel-project	22
Geschiedenis van de zuivelindustrie in de gemeente Horst	31
De Protestantse kerk van Blitterswijck	40
'Sober maar keurig', de kruisweg van Jac Maris te Sevenum	45

WOORD VAN DE VOORZITTER

De vakantie zit er voor de meeste mensen weer op. Wij maken ons op voor een najaar met een interessant programma, dat u elders in deze Info kunt lezen.

Met tevredenheid kijkt het bestuur terug op de lezingen en excursies van de eerste helft van 2022. Veel indruk maakte de excursie naar de vrouwengevangenis in Evertsoord.

Verder was het bijzonder om de algemene ledenvergadering van het Provinciaal LGOG, te organiseren waarvoor onze kring in april van dit jaar gastheer was. De vergadering werd met ongeveer 100 deelnemers goed bezocht. De bezoekers konden kennis maken met openluchtmuseum De Locht, de locatie van de vergadering en konden aansluitend de Lambertuskerk met haar kunstschaten bezoeken.

Op dezelfde vergadering werd ons lid Jos Schatorjé benoemd tot lid van het LGOG-bestuur. Het bestuur feliciteert Jos met zijn nieuwe functie en wenst hem veel succes toe.

Ons oud-lid en tegenwoordig voorzitter van het Provinciaal LGOG Jacques van Rensch werd door de paus benoemd tot ridder in de Orde van Silvester. Namens onze leden heeft het bestuur de gelukwensen overgebracht aan Jacques.

Die zond ons het volgende dankbericht:

Dank voor de gelukwensen die ik namens de Kring mocht ontvangen bij gelegenheid van mijn benoeming tot ridder in de Orde van Sint Silvester.

Het was wel een verrassing dat de Heilige Vader in het verre Rome zijn oog op 'meine Wenigkeit' had laten vallen in de vorm van een echte pauselijke bul.

Ik heb in mijn leven vele pauselijke documenten beschreven, maar eentje voor mijn eigen archief had ik nog niet....De gelukwensen van de Kring Ter Horst stel ik in dit verband heel in het bijzonder op prijs, want in Horst is het vijftig jaar geleden begonnen.

Het roept bij mij toch ook vele herinneringen op aan allerlei initiatieven waarbij de Kring een rol speelde.

Tegelijkertijd realiseer ik me dat het niet alleen om mij gaat, maar eerst en vooral ook om de zaak waarvoor ik mij heb ingezet en nog inzet: het behoud van en kennis over het religieus cultureel erfgoed. Helaas zijn de tijden daar niet goed voor.

Reden te meer om ook met zo'n erkenning het belang daarvan nog eens te onderstrepen en uit te dragen.

We zien elkaar hopelijk weer bij de interessante lezingen en excursies die voor de tweede helft van dit jaar geprogrammeerd zijn.

Namens het bestuur,

Arie Stas

VAN DE REDACTIE

Beste lezers,

Voor u ligt nummer 67, 33^e jaargang van het informatieblad. Net als alle voorgaande edities weer rijkelijk gevuld met informatie. Ook nu weer veel dank voor de inbreng van de verschillende auteurs.

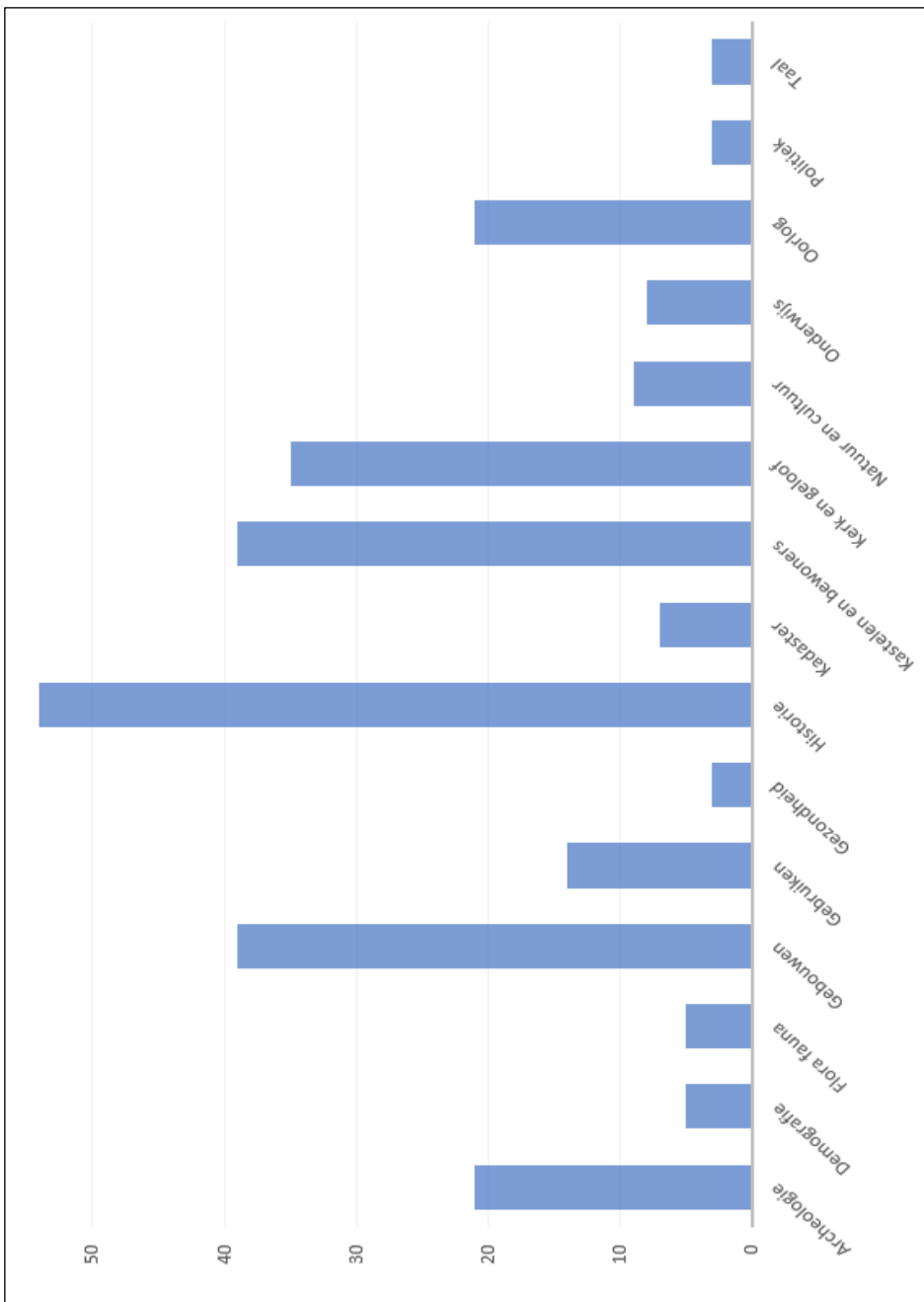
Wie zijn toch die bevlogen auteurs die gedurende al die jaren artikelen zijn blijven aanleveren en welk soort informatie ontsproot aan hun brein? Om antwoord te krijgen op deze vragen heb ik voor u alle 66 bulletins door-
gespit. De conclusies die ik daaruit trek wil ik u niet onthouden:

- In totaal zijn er ruim 1000 artikelen of stukjes tekst gepubliceerd;
- Liefst 175 verschillende auteurs zijn hierbij betrokken geweest;
- Er is sprake van een evenwichtige verdeling in onderwerpen.

Door de artikelen op basis van inhoud te classificeren ontstaat er een goed beeld van de soorten informatie die in de loop der jaren zijn aangeleverd. Op de volgende pagina ziet u hiervan een overzicht. Vanwege de leesbaarheid zijn in dit overzicht de bestuurlijke stukken niet meegenomen.

Ook in deze editie is geprobeerd een grote verscheidenheid aan onderwerpen op te nemen. Voor elk wat wils. Dit zullen onze lezers zeker weten te waarderen. Ik wens iedereen dan ook een aangenaam leesplezier!

Bert Clevis
Hoofdredacteur

VERSLAG 48^E JAARVERGADERING LGOG KRING TER HORST OP 23 MAART 2022

1. Opening en mededelingen

Deze 48^e jaarvergadering wordt geopend door onze nieuwe voorzitter, Arie Stas.

Arie opent de vergadering om 20.00 uur en heet de 54 aanwezige leden van harte welkom. Vanwege coronabeperkingen werd de vorige jaarvergadering verschoven van maart naar september 2021 met als gevolg dat we nu twee jaarvergaderingen binnen een half jaar meemaken.

- Gebruikelijk is dat de koffie voor de pauze door de kring aangeboden wordt, dat is nu ook het geval.
- Er zijn berichten van verhindering ontvangen van Marlies Huijs, Hay Mulders, de heer Raaymakers uit Tienray, Ine Boermans, Maria Clevers, Carla van de Donk, Xavier van Dijk, Pieter Jakobs, Kees Beurskens, Riet Rutten en Arie Snellen.
- Wij herdenken de leden die ons zijn ontvallen, voor zover we daarvan op de hoogte zijn. Met een moment van stilte wijden wij onze gedachten aan: Wil Dekkers uit Sevenum, en Mevrouw Verhoeven-Janssen.
- Het jaarlijks regionaal overleg van de heemkundekringen is geannuleerd (ook weer vanwege Corona beperkingen) en is verschoven naar mei 2022.
- Onze voorzitter neemt (voorlopig) deel aan de overleggen van het "Adviesraad Vrijetijdseconomie"
- Dit jaar is de Kring Ter Horst gastheer en medeorganisator van de provinciale ledenvergadering van het Provinciale LGOG. Deze bijeenkomst vindt plaats op zaterdag 23 april bij de Locht. In de ochtend is er overleg met de Kringen, Secties en Commissies (KSC). Om 13.30 uur begint de ledenvergadering, waarbij de leden van alle LGOG-kringen welkom zijn. Een uitnodiging volgt.

2. Verslag 47e jaarvergadering van 15 september 2021.

Dit verslag is te vinden in de Info LGOG nr. 66, pagina 7 tot en met 11 en wordt zonder op- of aanmerkingen goedgekeurd onder dankzegging aan de samensteller, onze oud-secretaris Jan Vissers.

3. Jaarverslag over 2021 van de secretaris

Zie de info LGOG nr. 66, pagina 12 tot en met 15.

Dit verslag wordt zonder op- of aanmerkingen goedgekeurd onder dankzegging aan de samensteller, de nieuwe secretaris, Ineke Eickmans.

De secretaris licht het jaarverslag 2021 mondeling toe. Zij geeft een samenvatting van de activiteiten en meldt dat er inmiddels weer sprake is van een lichte ledenaanwas. Zij vraagt de aanwezigen om binnen ieders netwerk het lidmaatschap van het LGOG onder de aandacht te brengen. Er worden enkele tips gegeven om nieuwe leden te werven.

De secretaris verzoekt alle aanwezigen om wijzigingen binnen de persoonsgegevens zoals adres, telefoon en email adres door te geven aan haar.

Ondertussen draait een Power Point presentatie, samengesteld door bestuurslid Pieter Jakobs. Te zien valt een terugblik op 2021.

4. Verslag over 2021 van de penningmeester en de kascontrolecommissie

Onze penningmeester, Peter Jakobs doet verslag van de financiële gang van zaken tijdens het afgelopen jaar. Dit financiële verslag wordt uitgereikt en is zichtbaar op het scherm. Het totaal aan inkomsten en uitgaven waren in 2021 nagenoeg gelijk aan 2020. Op de zakelijke rekening staat ruim € 1.300 en op de bedrijfsspaarrekening een reserve van € 6.000.

Namens de kascontrolecommissie, Francine Thielen-Tonnaer en Xavier van Dijk doet eerstgenoemde verslag van de werkzaamheden. De boeken zijn gecontroleerd en in orde bevonden en de commissie stelt de vergadering voor om de penningmeester decharge te verlenen. De vergadering stemt hier mee in.

5. Benoeming nieuw lid kascontrolecommissie

In de kascontrolecommissie is Francine Thielen-Tonnaer aftredend en wordt vervangen door Jan Rutten, onder dankzegging aan Francine. De kascommissie bestaat nu uit Jan Rutten en Xavier van Dijk.

6. Bespreking bestuursbeleid

Ondanks de mutaties in het bestuur - een nieuwe voorzitter, secretaris en een nieuw lid - blijft het bestuursbeleid ongewijzigd. Het huidige bestuur treedt daarmee in het spoor van het voorgaande beleid dat al was ingezet. De voorzitter spreekt de hoop en verwachting uit, dat we in 2022 het volledige activiteitenprogramma kunnen uitvoeren.

INFO

De nieuwe hoofdredacteur van de INFO, Bert Clevis geeft een presentatie over zijn bevindingen tot dusver. Onder zijn redactie zijn de nummers 65 (september 2021) en 66 (februari 2022) uitgebracht. Van de nummers 1 tot en met 65 heeft hij de inhoud gerubriceerd en geturfd hoe vaak een bepaalde rubriek aan de orde is geweest.

Bert vraagt de leden om input te leveren voor de volgende INFO van september 2022. Het voorstel wordt geopperd om de INFO voortaan (deels) digitaal aan te leveren. De animo hiervoor is niet groot, dus we gaan voort op dezelfde voet, met een papieren INFO.

7. Eerbetoon

Onze kring kan zich beroepen op vele trouwe leden. Ook dit jaar zijn er weer verschillende jubilarissen. Dat zijn dit jaar:

40 jaar: Yvonne Hermans

25 jaar: Margriet Schoeber, Antoinet Tacken en Henk Henderix.

Zij ontvangen alle vier van de voorzitter het gebruikelijk LGOG-speldje en een attentie.

25 jaar: De heer H. Raaymakers uit Tienray. Hij is verhinderd voor deze vergadering. Ineke speldt hem thuis het speldje op en geeft hem de attentie.

8. Rondvraag en sluiting van de jaarvergadering

Er wordt geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid, de vergadering wordt om 21.10 uur gesloten.

De mythe & de meester

Na de pauze vindt de voorvertoning plaats van de film *“De mythe & de meester”*.

Deze film is gemaakt door Bart Hölscher

“Ik ben verliefd op een beeld”, zegt de 86-jarige kosteres van de Sint-Augustinus kerk in het Zuid-Limburgse Elsloo. Met tranen in haar ogen kijkt ze naar Maria, haar moeder Anna en het Jezuskind die samen de wereldberoemde Anna te Drieën van de meester van Elsloo vormen, gedateerd 1480. Ruim tachtig jaar geleden zag de jonge kunsthistoricus Zef Timmers dat dit laatmiddeleeuwse beeld zo veel overeenkomsten had met vier andere beelden uit de regio, dat hier wel eens sprake zou kunnen zijn van één maker of atelier. De fictieve maker noemde hij meester van Elsloo, naar de woonplaats van het grootse en mooiste van de vijf. Waar Timmers zich beperkte tot deze vijf beelden gingen andere kunsthistorici meer en meer beelden toeschrijven aan de meester van Elsloo. Inmiddels bestaat ‘zijn’ oeuvre uit ruim 200 beelden. Een deel hiervan staat nog op hun oorspronkelijke plek in de Limburgse Euregio. Een ander deel bevindt zich in musea als het Louvre in Parijs en het Victoria en Albert museum in Londen. Waarom zijn deze heiligenbeelden ruim 500 jaar later nog altijd in staat om mensen diep te raken? En wie is nou eigenlijk die meester van Elsloo? Was het misschien een stijl die toentertijd in de mode was en hebben tientallen beeldensnijders elkaars werk na proberen te maken? Om dit te onderzoeken volgen we een beeldensnijder die met aanwijzingen van een kunsthistoricus probeert een beeld te maken in de typische Elsloo stijl. Lukt het haar een beeld te maken met een ziel, een beeld waarbij mensen ook zouden kunnen bidden en dat qua stijl past in het oeuvre van de meester van Elsloo? En wordt hiermee het geheim van de meester van Elsloo ontrafeld?

Vond de kijker het antwoord op deze vragen of blijft het mysterie bestaan?

Maart 2022, Ineke Eickmans, secretaris

SAMENSTELLING BESTUUR LGOG KRING TER HORST

Voorzitter

Arie Stas

Helmesstraat 9, 5961 HW, Horst. Tel: (077) 39 85 269

ariestas@kpnmail.nl

Secretaris en vice-voorzitter

Ineke Eickmans

Gebroeders van Doornelaan 3, 5961 BA Horst. Tel: 06 515 686 05

Secretaris@lgogterhorst.nl

Penningmeester

Peter Jakobs R.T.

Mgr. Aertsstraat 54, 5866 BJ Swolgen. Tel: 06 374 371 88

Peter.jakobs.swolgen@gmail.com

Lid

Pieter Jakobs

Gastendonkstraat 15, 5961 JW Horst. Tel: (077) 39 86 873

Pieter@lydiajakobs.nl / lgog@lgogterhorst.nl

Lid

Arie Snellen

Tienrayseweg 7e, 5961 NK, Horst . Tel: (0478) 69 21 96 0612728544

Snellenarie@gmail.com

Lid

Sjef Keijsers

Wilhelminaplein 7J, 5961ES in Horst. Tel: 06 515 147 53

Sjef.keijsers@gmail.com

Lid

Jan Hesem

Albert Schweitzerstraat 2, 5961 HC, Horst. Tel. (077) 39 88 036

he120133@telfortglasvezel.nl

PROGRAMMA 2022

September

Zaterdag 10 september.

Dagexcursie naar Brussel.

Door Marcel van den Munckhof.

September

Woensdag 21 september in de Leste Geulde.

Lezing “dromen en doorzetten” over de familie Van Doorne (DAF).

Door Hay Mulders.

Oktober

Woensdag 19 oktober in de Leste Geulde.

Lezing over de Maatschappelijke veranderingen in Horst na de Tweede Wereldoorlog.

Door Jan Janssen.

November

Woensdag 9 november 2022 in de Leste Geulde.

Lezing over neergestorte vliegtuigen uit tweede WO in Horst aan de Maas.

Door Joop Hendrix.

December

Woensdag 14 december in de Leste Geulde.

Lezing “de herders en de koningen”.

Door Wouter Prins van museum Krona.

December

Donderdag 29 december in de kerk in Broekhuizen-vorst.

Korte excursie en lezing over Mgr. Schraven en 400 jaar kerk Broekhuizen-vorst.

EEN ZOUAAF UIT AMERICA IN DIENST VAN PAUS PIUS IX

Hay Mulders, Werkgroep Oud America

In America ligt de Zouavenstraat. Een interessante naam voor een straat. Het heeft te maken met het feit dat er in America een zouaaf woonde, die dienst deed in het Pauselijke leger, nl. Jan Vollebergh

In 1861 werd het Koninkrijk Italië uitgeroepen. Rome werd gekozen als nieuwe hoofdstad ondanks dat het op dat moment nog onderdeel vormde van de Pauselijke staat. Een conflict tussen het jonge Italië en de Paus was onvermijdelijk. In reactie hierop trokken honderden Nederlandse katholieken naar Rome om de Pauselijke soevereiniteit te beschermen.

In de 19e eeuw vormde de Kerkelijke staat een groot probleem voor het Italiaanse eenheidstreven (Risorgimento). Vittorio Emanuele II (1820-1878), de eerste koning van Italië, was van mening dat Rome tot zijn koninkrijk behoorde. De soevereiniteit van het Pausdom kwam hierdoor in gevaar.

Pauselijke leger

De toenmalige paus Pius IX (1792-1878) wendde zich tot de katholieke wereld voor hulp. In heel Europa reageerden duizenden gelovigen door zich aan te melden in het Pauselijke leger. Een derde van deze trouwe katholieken, zouaven genoemd, was van Nederlandse afkomst. De zouaven waren vrijwilligers, die tussen 1861 en 1870 de pauselijke staat verdedigden tegen

Italiaanse nationalisten.

Een belangrijke slag was die bij Mentana op 3 nov. 1867, aar de Garibaldi-ten door de Nederlandse zouaven werden verslagen.

**De Nederlandsche Zouaven
in den Slag van Mentana 1867.**

In den slag van Mentana waren 't vooral onder de **Zouaven** de Nederlanders, die uitblonken door hunne heldhaftigheid en groote meerderheid.

Een aalmoezenier van het Pauselijk leger schreef in een brief van 29 September 1868, aan zijn vriend:

„Het geloof, dat onze **zouaven** bezielt, is uitstekend. Zij smelten al hun gevoelens in één, voor de verdediging van Pius IX. Onder hen bestaat geen nationaliteit, zij schijnen tot één vaderland te behooren, en dit vaderland is Rome.

Ik weet niet of het uw lezers bekend is, met welk getal de katholieke volkeren door de **zouaven** in den strijd te Mentana vertegenwoordigd waren.

Ziehier onbetwistbare cijfers;

Nederland telde	2 officieren en	961 soldaten.
Frankrijk	49	758
België	9	543
Italië	1	163
Duitschland	3	33
Ierland	3	8
Spanje	0	20
Engeland	0	15
Polen	0	10
Oostenrijk	0	2
Amerika	0	6

Zouaven, herkenbaar aan hun kleurige uniform met pofbroek.

De benaming van de zouaven vindt zijn oorsprong in Algerije, waar het Franse leger de berberstam Zouaouwa in haar gelederen opnam. De naam Zouaouwa werd door de Fransen verbasterd tot Zouaven. Wat bracht deze, veelal, jonge Nederlanders ertoe om te vechten voor een andere staat? In Nederland heerste een algemeen anti-papisme. De katholieken vormden hierop een uitzondering en een minderheid. Veel katholieken trokken zich daarom terug in gesloten, hechte gemeenschappen. De loyaliteit aan de Paus in Rome was vaak sterker dan de loyaliteit aan het eigen land, dat vol sociale spanningen was. En wat waren de gevolgen voor hen die uiteindelijk weer terugkeerden naar Nederland?

De meeste Nederlandse zouaven waren mannen van jonge leeftijd en kwamen voornamelijk uit de zuidelijke provincies. De zouaven-beweging was

echter geen strikt zuidelijk fenomeen. Uit heel Nederland vertrokken jonge katholieken naar Rome. De reis begon voor vele vrijwilligers in Amsterdam waar men zich moest aanmelden bij de katholieke autoriteiten. Nadat zij gekeurd waren op lichamelijke fitheid werden zij doorgestuurd naar het centraal vertrekpunt in het Brabantse Oudenbosch. Hier kregen de zouaven training en werden ze voorbereid op hun reis naar Rome. Per trein reisden ze vervolgens naar Marseille en vandaar naar Rome. Sociale onvrede en gedreven kerkleiders zoals pater Kruyf bleken uiteindelijk cruciaal te zijn voor de zouaven-beweging. Voor veel jonge katholieken was de reis naar Rome een manier om te ontsnappen uit een samenleving waar zij zich niet geaccepteerd voelden.

Terugkeer

De meeste Nederlandse zouaven keerden na de val van Rome (september 1870) terug naar Nederland. Velen van hen raakten na aankomst echter hun staatsburgerschap kwijt. De Nederlandse regering oordeelde namelijk dat zij hadden gediend in een vreemde krijgsmacht. In tegenstelling tot de reactie van de overheid werden de Nederlandse zouaven als helden ontvangen door de katholieke gemeenschap. Uit brieven van Nederlandse zouaven in Rome komt een sterk gevoel van trots naar voren. Veel van hen schreven over het belang van hun aanwezigheid.

Jan Vollebergh

Jan Vollebergh werd op 26 aug. 1846 geboren in Broekhuizen. Hij was naast schoenmaker ook nog caféhouder en winkelier. In 1866 werd Jan vrijgesteld voor de Nationale Militie wegens broederdienst. In die tijd was Jan werkzaam als schoenmaker in Walbeck (Dld.). Rond 1867 treedt hij toe als stafmuzikant in het Zouavenleger van Paus Pius IX. Hij behoort tot de afdeling Venlo.

Zouaaf Jan Vollebergh in vol ornaat.

Foto van het korps waarin Jan actief was.

Op de vlag staat TOYTW NIKA. Het is niet duidelijk wat dit voor betekenis heeft. Zijn bidprentje maakt duidelijk dat zijn christelijke offervaardige moeder, zijn innige gehechtheid aan kerk en Paus, hem als jongeling begeesterden om zich bij het Keurkorps der Zouaven aan te sluiten. Hij wordt als volgt beschreven: lengte 1,63 meter, ovaal gezicht, rond voorhoofd, bruine ogen, kleine neus en een gewone mond, een ronde kin, blonde haren en blonde wenkbrauwen.

In 1891 wordt hem voor zijn verdiensten door Paus Leo XIII de bronzen medaille Benemerenti toegekend.

Medaille Benemerenti

Op 24 april 1874 trouwde hij in Venray met Helena Wijnhoven uit Venray (geb. 1-okt. 1845). Uit hun huwelijk werden 7 kinderen geboren.

Jan Vollebergh “Emigreert” naar America

In februari 1893 verhuisde het gezin van de Grootestraat in Venray naar America, het nieuwe kerkdorp van Horst. De familie hoorde in 1892 voor het eerst over het dorp America. Jan Vollebergh wilde altijd naar Amerika over de zee emigreren. Op een dag kwam zijn zwager met het blad “Peel en Maas” en zei tegen Jan: “Laten we vandaag eens naar America gaan, daar wordt een station gebouwd en er is al een kerk en een school”. Op een zondag werd een bezoek gebracht en ze arriveerden net voor de Hoogmis in het beloofde land. Zijn zwager spoorde hem aan om het dorp America mee op te bouwen en er wat welvaart te scheppen. Ze vonden al gauw een bouwplaats en maakten kennis met de herder van de parochie. Die was zeer ingenomen met mensen zoals Jan. De zwager van Jan was aannemer en zo was de bouw in een mum van tijd onder dak, tot verbazing van de overige Amerikanen. De Amerikaanse bevolking hielp waar het kon. Groot was hun verbazing toen er een echte piano afgeladen werd en een van de zonen van Jan hier ook nog op begon te spelen. Dit had men nog niet eerder meegeemaakt. In de schoenmakerij was weinig te verdienen: iedereen liep immers op klompen. Jan was in Venray al erg actief geweest bij de zangvereniging en de fanfare.

In America is Jan tot zijn dood voorzanger en directeur van het Kerkelijk Zangkoor. Zijn heerlijke stem bracht velen in verrukking. Vlak voor zijn overlijden had hij nog het 25 jarig jubileum gevierd.

In America runde hij een winkel in manufacturen, porselein en koloniale waren. Na zijn dood wordt de winkel, intussen uitgebreid met een café voortgezet door zijn familie.

De familie Vollebergh aan de Nieuwe Peeldijk (thans Nusseleinstraat)

Zijn dochter Anna treedt in het huwelijk met Jacob Schoeber, de latere bakker. Aan het eind van de oorlog wordt hun pand totaal vernield.

In het H. Misoffer der priesters en gebeden der geloovigen wordt dringend aanbevolen de ziel van zaliger
den Heer
Johannes Antonius Hubertus Vollebergh,
echtgenoot van
HELENA WIJNHOVEN,
Oud Pauselijk Zouaaf en sedert 25 jaar directeur
van het kerkelijk koor,
geboren te Broekhuizen den 26 Augustus 1846 en overleden
te America, zacht en kalm den 23 April 1919, meer-
malen gesterkt door de genademiddelen der H. Kerk.

Door zijn voorbeeldig en deugdzaam leven, door zijn
levendig en vurig geloof was hij aangenaam aan God;
door zijn vroolijk en opgeruimd karakter geacht van
eenieder, niet het minst van zijne medestrijders, die hem
als een waren broeder beminden. Zijn christelke offer-
vaardige moed, zijne innige gehechtheid aan kerk en
Paus, begeesterden hem als jongeling om zich bij het
keurkorps der Zouaven aan te sluiten en verdiende van
Z. H. den Paus Pius IX gedecoreerd te worden met de
medaille „Bene merenti“. Als directeur en voorzanger
luisterde hij onbaatzuchtig de kerkelijke diensten op en
bracht velen in verrukking door zijne heerlijke stem, hij
deed wat goed was voor Gods aanschijn en in zijn mond
werd geen bedrog gevonden. Act. II en S. De zoetste
vertrouwing, die men in het graf medeneemt, is het ge-
tuigenis, dat men een onberispelijk echtgenoot, een oprecht
en standvastig vriend, een teeder en liefdevol vader ge-
weest is en aan de kinderen degelijke beginselen en
christelijke deugden tot erfenis achterliet

H. Franc v. Sales.
Geliefde echtgenoot, vestig uw vertrouwen op God, gij
zult mij wederzien, dan zal uw hart vol vreugde zijn
Eecl. XI. Dierbare kinderen en kleinkinderen, beoefent
wat gij van mij geleerd hebt en de God des vredes zal met
u zijn en u verlatend vraag ik geen tranen, maar gebeden
en offeranden.
Mijn Jezus barmhartigheid! 300 dagen aflaat.
Barmhartige Jezus verleen aan de zielen des vagnvuurs
de eeuwigdurende rust. 300 dagen aflaat.

M. Vollebergh, Kooster, America.

AMERICA. Dinsdag is alhier overleden
de heer J. Vollebergh, een der weinig
overgeblevenen van het roemvolle corps
oud-Pauselijke Zouaven, die voor ruim 50
jaren naar Rome togen om de rechten van
Z. H. Paus Pius IX desnoods met hun
bloed te verdedigen.

De heer Vollebergh, die indertijd als
muzikant verbonden was aan de Pauselijke
Kapel, was later o.a. te Venray, Directeur
van de Zangvereniging „Euphonia“ en
onder-directeur van de Fanfare „Euterpe“
en toen hij zich alhier vestigde, werd hem
al spoedig de muzikale leiding opgedragen
van het Kerkelijk Zangkoor, waarvan hij
tot aan het einde van zijn leven Eere-
Directeur en Voorzanger was.

De overledene, die den ouderdom van
72 jaren bereikt had, zal ongetwijfeld nog
lang in aandenken blijven bij de talrijke
vrienden, die hij zich hier had weten te
verwerven.

Bronnen:

Frank Beijaard, artikel uit *Geschiedenisbele-
ven.nl* d.d. 27-11-2013

Archief Werkgroep Oud America Memoires van
Door Vollebergh

De vakman voor het betere
glas- en schilderwerk

HERMKENS

GLAS- & SCHILDERWERKEN

Kijk voor meer informatie op www.hermkensschilderwerken.nl
of bel 0648782474

AEZEL-PROJECT

Bert Clevis

Het aantal mensen dat geïnteresseerd is in de eigen genealogie groeit. Voor het doen van onderzoek is het niet meer nodig om lijfelijk archieven te bezoeken. Het AEZEL-project maakt het mogelijk via Internet de familiegeschiedenis te ontsluiten. Wat is het Aezel-project, en hoe kunt u als onderzoeker daarmee aan de slag?

De Franse bezetting van 1794 tot 1814 heeft naast dood en verderf ook positieve dingen opgeleverd waarvan wij, onderzoekers van de geschiedenis, nog steeds de vruchten plukken. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van de Burgerlijke Stand en de invoering van huisnummers en straatnamen in het kadaster. Voor de Fransen waren deze registraties een hulpmiddel om belasting te kunnen heffen op eigendommen als grond en/of gebouwen. Het Nederlandse kadaster, opgericht in 1832 nam de opzet over in latere kadastrers. Pas in 1841 werd dit ook ingevoerd in Nederlands Limburg. Willen we weten wie onze voorouders waren, waar en hoe zij leefden, welke percelen en woningen zij in hun bezit hadden, dan vormen de gegevens uit bevolkingsregisters en het kadaster daarvoor een betrouwbare bron.

Van analoog naar digitaal

Om stamboomonderzoek te kunnen doen kun je terecht bij de vele archieven die ons land telt. Voor veel mensen is dit echter teveel gedoe. Wat zou het mooi zijn als we vanuit huis deze archieven via Internet zouden kunnen raadplegen. Dit vereist een noodzakelijke conversieslag van de vanouds analoge archieven naar digitaal. Veel heemkundeverenigingen, ook in onze gemeente, zijn hier al langere tijd druk doende mee. Om de vele vrijwilligers die hier dagelijks mee bezig zijn voor even op een voetstuk te plaatsen leek het mij gepast in dit bulletin daarover te schrijven. Zij verdienen het. In dit artikel beschrijf ik de digitaliserings-inspanningen van de heemkundevereniging van Sevenum. Deze digitalisering wordt uitgevoerd onder de projectnaam "AEZEL". Deze term heeft overigens niets te maken met de Serumse ezel!

AEZEL-project

In 2009 startte vanuit Sittard het project **Aezel** (Deze afkorting staat voor "Archief voor Erfgoed van Zuid-Nederlandse Eigendommen en Leefgemeenschappen"). Dit project heeft tot doel om de erfgoedinformatie van mens en goed te digitaliseren en beschikbaar te stellen aan een groot publiek. Het project wordt volledig gedragen door vrijwilligers met ondersteuning van archieven. Archieven faciliteren met scans van archiefmateriaal. Het is een gezamenlijk werk, om informatie die eerst versnipperd en 'analoog' (vaak op papier) aanwezig was, via digitale middelen te kunnen tonen op internet.

Kortom, AEZEL biedt de mogelijkheid aan heemkundeverenigingen om bronnenmateriaal te digitaliseren.

Zo'n 100 steden en dorpen uit Nederland en België hebben zich inmiddels aangesloten bij het AEZEL-project.

Zij hebben de stap genomen om veel invoer-, scan-, transcriptie-, teken-, fotoherkenning- en andere werkzaamheden uit te voeren.

Door data te digitaliseren en op de juiste manier aan elkaar te koppelen kunnen personen van de wieg tot het graf worden gevolgd, zowel genealogisch als geografisch. Welk soort data men wenst op te nemen in het gedigitaliseerde systeem verschilt per plaats. Men kan bijvoorbeeld denken aan:

- Toponiemen (namen van plaatsen, streken, dorpen, steden of gehuchten);
- Namen en historie van huizen
- Bidprentjes
- Oude beroepen
- Amateur archeologie
- Begraafplaatsen
- Grafheuvels
- Stolpersteine
- Specifieke geschiedenis van dorp of stad
- Verhalen

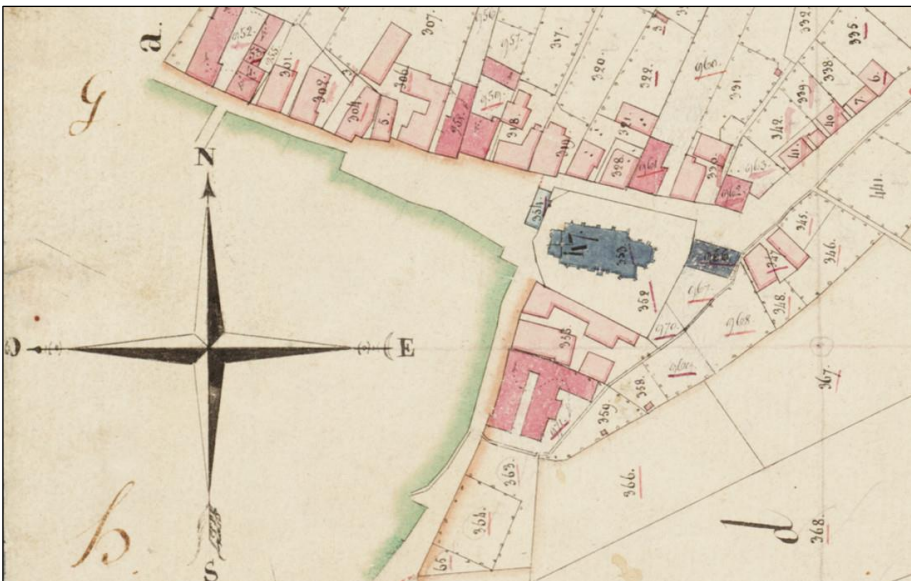
Digitalisering van het Kadaster

In dit hoofdstuk zal nader worden toegelicht op welke wijze de heemkunde vereniging van Sevenum kadasterkaarten digitaliseert binnen het AEZEL-project. Dit voorbeeld is exemplarisch en kan worden toegepast op alle plaatsen die deelnemen aan dit Aezel-project.

Minuutplans

Vanaf 1811 gingen landmeters op pad om de percelen in Nederland op te meten en vast te leggen in kaarten. Deze kaarten worden minuutplans genoemd. De vastlegging gebeurde op uniforme wijze voor bijna alle gemeenten. Deze kaarten zijn zeer nauwkeurig op schaal getekend. De gebruikte schaal was 1:2500, maar gebieden met veel percelen werden getekend op schaal 1:1250.

Met kleuren werden een aantal zaken verduidelijkt. Grenzen van gemeenten, secties en gebieden kregen respectievelijk een paarse, groene en geel-oranje kleur. Huizen werden karmijnrood, wegen gebrande sienna (bruin) en waterlopen ultramarijn (blauw). Kerkelijke gebouwen werden met kobaltblauw ingekleurd en dijken en kaden kregen een uitgewassen grijze kleur.

Afb. 1 Uitsnede van een minuutplan-kaart van Sevenum

Registers

De gegevens betreffende de percelen is vastgelegd in aparte registers, de zogenaamde **Oorspronkelijke Aanwijzende Tafels**, afgekort ook wel OAT's genoemd.

Folde, gebucht of plaatselijke benaming.	N ^o . der percelen op het kadastrale plan.	Verwijzing naar het algemeen register der hypotheken.		EIGENAREN EN VRUCHTGEBRUIKERS.					Artikel der wettelijke lijst (n ^o . gedeelte van den landst. Pagina).	SOORT der EIGENDOMMEN.	
		Doel.	N ^o mer.	NAMEN.	VOORNAMEN.	BEROEPEN.	WOONPLAATSEN.	9.			10.
Aards breuk	24 31			Noodbeen	christiaan	landb.	aan erfbreuk	244	10	10	10
	36			Pauets	Wid ^e Pieter	landb.	Sevenum	192			
	37			Verbaag	Wid ^e Renne	ad	Indakker	317			
	38			Jacob's	Matthys	landb.	aan erfhoore	100			
				Wandengoor	Wid ^e Hendrik	landb.	aan erfhoore	200			
				San Luchthout	Wid ^e Hendrik	landb.	aan erfhoore	276			

Afb. 2 Voorbeeld van een pagina uit de OAT van de gemeente Sevenum

De OAT-registers bevatten per perceel de volgende gegevens:

- locatie
- perceelnummer
- eigenaar (naam, beroep, plaats, artikelnr.)
- soort grond
- oppervlakte
- grondbelasting

Welke stappen zijn er nodig om de eerder genoemde minuutkaarten en OAT's te implementeren in een digitaal systeem?

Stap 1 Minuutplans natekenen

Lijntje voor lijntje moeten alle op de minuutkaart voorkomende objecten (perceel, bouw, wegen, spoor, wateren en teksten) worden overgetekend in een digitaal systeem. Met behulp van een speciaal tekenprogramma (QGIS) zijn voor Sevenum 15 minuutplankaarten ingevoerd.

Afb. 3 Resultaat na overtekenen van minuutplan in QGIS.

Stap 2 OAT gegevens invoeren in een Excel bestand

Gegevens van duizenden perceelnummers uit de OAT-registers moeten worden ingevoerd in een Excel-bestand.

Vrijwilligers moeten getuigen van veel doorzettingsvermogen om zich door de vaak slecht leesbare geschriften heen te worstelen. Een heus monnikenwerk.

	H	I	J	K	L	M	N	O
Gemeen- gister der potheken	Nommer	Aangepast	Titel	Eigenaren en vruchtgebruikers				Artike- der alpha- betisch lijst
				Namen	Voornamen	Beroepen	Woonplaatsen	
	4.			5.	6.	7.	8.	9.
		0		Roodbeen	Christiaan	landbouwer	aan Arts Broek	204
		1		Raedts	Pieter	landbouwer	Sevenum	192
		2	weduwe	Raedts	Pieter	landbouwer	Sevenum	192
			weduwe	Verhaag	Renier	landbouwer	in de Hees	317
				Jacobs	Mathijs	landbouwer	aan de Krooneberg	100
		1	weduwe	van Enckevort	Hendrik	landbouwer	in de Steeg	302

Afb. 4 Ingevoerde OAT-gegevens in een Excel bestand.

Stap 3 Koppelen

De percelen worden vervolgens gekoppeld aan de juiste eigenaar. De digitalisering van de situatie van ongeveer 200 jaar geleden is daarmee voltooid en kan online worden geraadpleegd. Het werk is daarmee nog lang niet klaar.

Stap 4 Invoer gegevens uit Perceelsgewijze Kadastrale Leggers

Wij willen natuurlijk ook graag weten wat er in de loop der jaren is gewijzigd aan het eigenaarschap van de percelen. Werk aan de winkel voor de vrijwilligers die deze wijzigingen zullen moeten invoeren in het systeem. Door verkoop of overlijden verwisselden percelen van eigenaar. Deze wijzigingen werden bijgehouden in de Perceelsgewijze Kadastrale Leggers (PKL).

Vag. nummer.	POLDER, GEHUCHT of plaatselijke benaming. (Straat, gracht enz.)	hot kadastrale plan.		hot register van overschrijving (hypotheken).		SOORT van EIGENDOM.	GROOTTE.			Kluisering (ongebouwd).	Kadastraal inkomen zonder aftrek der bodem- en dijkrachten.	Belrag van den aftrek wagens bodem- en dijkrachten.	Belastbare opbrengst. Ongebouwd.	BELASTBARE OPBRENGST.			BEKNOPTE OMSCHRIJVING der plaats gehad hebbende VERANDERINGEN.	Waartuit getrokken.		Waar overgebracht.	
		Belek. Nummer van het plan.	Deel. Nummer.	Deel. Nummer.	h.		a.	c.	f.					c.	f.	c.		f.	Articul. nummer.	Volg. nummer.	Articul. nummer.
1	Versteegen	494	420-8	420-8	420-8	bouwland	41	60	25			8	74			1/1885 splitsing St 75/14	1596	16	1501	8	
2	Grootveld	1300	420-8	420-8	420-8	bouwland	26	50	23			4	90	6	63	1/1894 successie St 73/55		12	533	7	
3	Kattestraat	86	589	589	589	weiland	32	10	10			6	10	6	12	id		14		2	
					3		1	00	24			19	74			1/1885					
4	Versteegen	1383	420-8	420-8	420-8	weiland	11	70	14			58	1	1	2	id		299	9	1	

Afb. 5 Perceelsgewijze Kadastrale Leggers met wijzigingen per perceel.

Sevenum is in 2021 gestart met de invoer van gegevens uit de PKL in een Excel bestand. Een enorme klus om alle 9254 scans te verwerken. Begin 2022 waren er 2500 scans verwerkt. In dit tempo zijn er dus nog drie jaar te gaan.

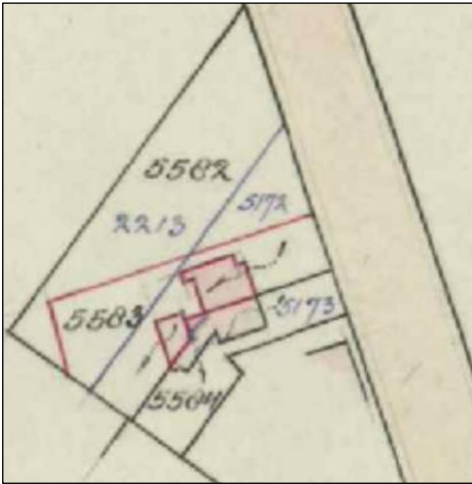
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	L	M	P	Q	S	T	
1	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	L	M	P	Q	S	T
2	Articulnummer	Scancode	Vagnummer	Straat, gehucht of plaatselijke benaming	Verwijzing naar				Soort der eigendommen	Inhoudsgroote van ieder perceel	Inhoudsnummer	Belastbare opbrengst ongebouwd	Belastbaar inkomen van ieder perceel		Beknopte omschrijving der plaats gehad hebbende veranderingen	
de kadastrale plans					register der		Ongebouwd	Gebouwd								
Secie					deel	deel							nummer			
3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15				
6	1501	PKL SVN01_1501_2	1	Versteegen	G	494	420-8	420-8	bouwland	4160	2	8,74			dienstjaar 1885 splitsing St 75/14	
7	1501	PKL SVN01_1501_2	2	Grootveld	G	1300	420-8	420-8	bouwland	2650	2,3	4,90	6,63		dienstjaar 1894 successie St 73/55	
8	1501	PKL SVN01_1501_2	3	in den Noosken	H	589	420-8	420-8	weiland	3210	2	6,10	6,42		dienstjaar 1894 successie St 73/55	
9	1501	PKL SVN01_1501_2	4	Kattestraat	F	1383	420-8	420-8	weiland	1170	4	0,58	1,17		dienstjaar 1894 successie St 73/55	
10																

Afb. 6 Excel bestand met ingevoerde gegevens uit Perceelsgewijze Kadastrale Leggers.

Stap 5 Overtekenen hulpkaarten

De eerder genoemde veranderingen aan percelen werden ook vastgelegd op tekeningen, de zogenaamde hulpkaarten. Deze hulpkaarten dienen ook weer te worden overgetekend, in het systeem gebracht en te worden gekoppeld aan de PKL. Wederom een enorme klus om 3626 scans te verwerken.

Nadat dit is gebeurd kan van elk jaar tussen 1842 en 1970 de kaart zichtbaar gemaakt worden van een perceel met gegevens van de eigenaar.

Afb. 6 Hulpkaart met perceelwijziging

En hoe verder?

Achter de schermen wordt er nog steeds hard gewerkt aan het invoeren van de grote hoeveelheden data. Klaar is men nooit. De Aezel omgeving kan diverse soorten informatie bevatten. De toekomst zal uitwijzen waar de prioriteiten worden gelegd en of er voldoende vrijwilligers zijn om het vele werk te verzetten.

Gebruik van de site

Na het lezen van de vorige hoofdstukken bent u misschien geprikkeld om meer te weten te komen van uw familiegeschiedenis, gebruikmakend van de data die door de Aezel vrijwilligers is ingevoerd.

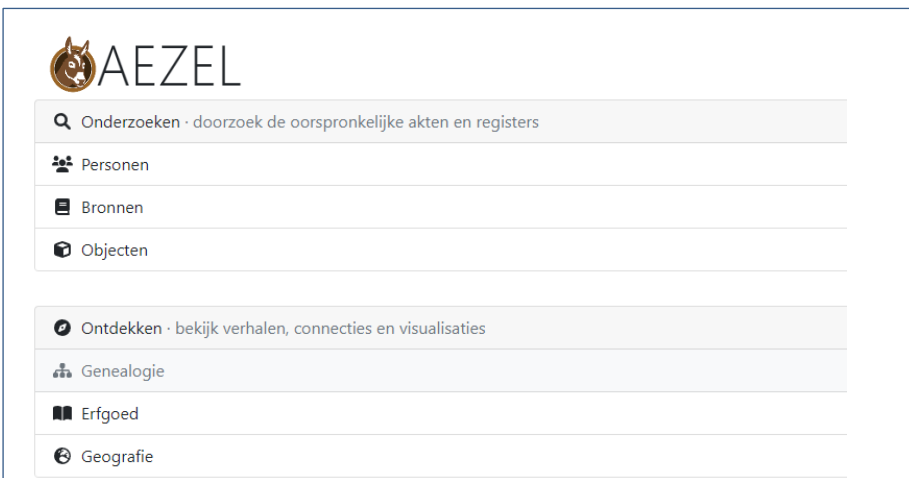
U vraagt zich misschien af waar te beginnen? Nou, dat is heel eenvoudig.

Wat u nodig hebt is een computer met een Internet verbinding.

Typ in de adresbalk van uw Internet browser het volgende adres:

<https://aezel.eu/>

De startpagina van Aezel wordt geopend. Vanuit deze pagina kan alle informatie worden gevonden.

Afb. 7 Startpagina Aezel website

Het zou te ver voeren om de diverse manieren van zoeken in dit artikel te beschrijven. Ga er gewoon mee aan de slag, en met enig doorzettingsvermogen bent u snel wegwijs in het vinden en downloaden van de originele aktes waarin u bent geïnteresseerd. Een waarschuwing: het werkt verslavend!

Contactpersoon Aezel Sevenum:

Theo Karis. Email: t.karis@aezel.eu

P.S. Nog niet alle dorpen binnen onze gemeente nemen deel aan het Aezel-project. Gegevens van die dorpen kunnen dan ook (nog) niet worden opgevraagd.

PLUS *café*

Ut Patronaat

ontbijt - koffie - gebak - lunch - ijs

GESCHIEDENIS VAN DE ZUIVELINDUSTRIE IN DE GEMEENTE HORST

Thei Heslen

Tussen 1893 en 1961 werden in de gemeente Horst diverse fabrieken opgericht ten behoeve van de zuivelverwerking. De ambachtelijke productie van boter, kaas en melk werd industrieel.

Ambachtelijke proces

Tot eind negentiende eeuw kent Noord-Limburg veel kleine gemengde boerenbedrijven. De veestapel bestaat meestal uit enkele tientallen kippen, een paar varkens en één of twee koeien. Een deel van de koemelk wordt door de boerin op handmatige wijze verwerkt tot boter (Noord-Limburg kent geen traditie van kaasmaken). Men beschikt in die tijd nog niet over koelkasten, dus is het zaak om de boter die men niet zelf gebruikt zo snel mogelijk van de hand te doen. Meestal ruilt de boerin de boter bij lokale winkeliers voor andere spullen, zoals zaaigoed of kleding. De ambachtelijke boter uit die tijd wisselt sterk in kwaliteit, afhankelijk van de melk en het verwerkingsproces.

Vanaf circa 1870 heeft Horstdorp iedere vrijdag een markt, waar ook handel in boter plaatsvindt. Rond 1880 gaat deze handel over naar de 'botermijn' (veiling), die is gevestigd in de ruimte van het oude gemeentehuis waar voorheen het kantongerecht zat. Dankzij officiële keuring en concurrentie verbetert de kwaliteit van de aangevoerde boter aanzienlijk.

Industriële boterfabricage

In het laatste decennium van de negentiende eeuw komt de industriële boterfabricage op gang. Eerst nog in fabriekjes op handkracht, maar al spoedig volgen bedrijfjes met stoommachines. Vanaf de jaren dertig van de vorige eeuw worden deze opgevolgd door grotere fabrieken met elektromotoren.

Het is J. van Eechoud die in 1893 in Horst de stoomzuivelfabriek Ceres opricht. Het gebouw staat achter zijn statige herenhuis aan het Wilhelminaplein, toen nog Veemarkt geheten.

Afb 1. Zuivelfabriek van J. van Eechoud (met schoorsteen). Aan de voorkant zijn aan het Wilhelminaplein gelegen woonhuis

Vanwege de concurrentie van andere, vaak coöperatieve, zuivelfabrieken gaat hij geleidelijk over naar de productie van gecondenseerde (watervrije, ingedikte) melk in blik.

In Hegelsom begint J. Sanders in 1894 met boterfabriek Mercurius, gelegen bij de van Elzenweg 1. In eerste instantie met de handkracht van drie arbeiders, maar later op stoomkracht. Dit fabriekje had uiteindelijk een maximale verwerkingscapaciteit van circa vierduizend liter verse melk per dag (160 melkbussen van 25 liter). Dat was in die tijd de gemiddelde dagproductie van zo'n vierhonderd koeien.

Op initiatief van meester F. Doensen komt in 1894 in America de coöperatieve boterfabriek Anthonius tot stand. In 1904 wordt deze opgevolgd door de coöperatieve stoomzuivelfabriek Amerika, op de hoek van de

Zwarteplakweg en de Griendtveenseweg. Meester Doensen was afkomstig uit Meijel, waar reeds in 1893 een zuivelcoöperatie was opgericht. De eer van de eerste coöperatieve melkfabriek in Limburg komt overigens toe aan het Midden-Limburgse Tungelroy (1892), met als belangrijke aanjager hoofdonderwijzer Amendt. Deze zou later zuivelconsulent worden.

In 1895 wordt aan de Middelijk de coöperatieve zuivelfabriek Constantia gebouwd en in Meterik richt H. Jenniskens in 1898 de boterfabriek Eendracht op. Deze staat aan de Schadjikerweg, tussen de kerk en de (voormalige) boerenbond.

In 1899 stichten J. Drabbels en H. Ambrosius in Oostenrijk een boterfabriek in de buurt van het voormalige 'Nieuw Lindt' aan de Venrayseweg.

Vanaf 1907 vindt in de gemeente Horst opschaling plaats van de melkverwerking. In Meterik bouwt men in dat jaar de coöperatieve zuivelfabriek Sint Jan, gelegen aan de Sint Jansstraat 32 (waar zich nu een garage bevindt).

Afb 2. Zuivelfabriek Sint Jan, gelegen aan de Sint Jansstraat in Meterik.

Dit bedrijf neemt de zuivelproductie over van de fabrieken Eendracht, Constantia, Antonius en (deels) Mercurius.

In diezelfde tijd gaat steeds meer melk uit de rest van de gemeente Horst naar Van Eeoud. In 1911 wordt te Horstdorp in samenwerking met Van Eeoud de zuivelcoöperatie Sint Lambertus opgericht, die de ook productie overneemt van de fabriekjes Oostenrijk, Middelijk en (deels) Mercurius. Nadat van Eeoud zich terugtrekt bouwt men in 1924 aan de Loevestraat de coöperatieve zuivelfabriek Lambertus, op de plek waar zich nu Aldi bevindt.

Afb 3. Zuivelfabriek Sint Lambertus, aan de Loevestraat (1924)

Afb 4 en 5. Personeel en directeur van zuivelfabriek St. Lambertus.

In 1952 wordt de verwerking van de zuivelfabriek in Meterik overgenomen door de fabriek in Horstdorp. Op zijn beurt neemt de Venlose Coöperatieve Melkinrichting Sint-Martinus in 1961 de verwerking van de fabriek in Horst voor zijn rekening. Vanaf dat jaar is de zuivelwerking in de gemeente Horst verleden tijd.

Plaats	Naam	Eigenaar	Periode	Type	Locatie
Horstdorp	NV. Fabr. v Melkpr. en voedingsm. J. v. Eecloud	J. van Eecloud	1893-1922	Stoom	Achter pand aan Wilhemaplein
America	Amerika	Coöperatie	1894-1907	Handkracht	Hoek Zwarte Plakweg en Griendveenseweg
Hegelsom	Mercurius	J. Sanders	1894-1907	Handkracht Later stoom	Eizenweg 1
Meterik	Eendracht	H. Jenniskens	1898-1907	Handkracht	Schadijkenweg 2, tussen kerk en Boerenbond
Middelrijk	Constantia		1895-1907	Handkracht	Aan Meterikseweg, ergens tussen Afhangweg en Molengatweg
Oostenrijk	Oostenrijk	H. Drabbels en H. Ambrosius	1900-1911	Handkracht	Aan de Lindweg, vrij dicht bij Venrayseweg.
Meterik	Sint Jan	Coöperatie Sint Jan	1907-1952	Stoom Later elektrisch	Sint Jansstraat, op plek waar nu een garage zit
Horstdorp	Sint Lambertus	Coöperatie Sint Lambertus	1911-1961	Stoom Later elektrisch	Eerste 10 jaar bij van Eecloud. Daarna Loevestraat 55 (Aldi)

Zuivelbedrijven in de gemeente Horst, tussen 1893 en 1954

Bronnen

- Dekker, J.C. 1996. *Zuivelcoöperaties op de zandgronden in Brabant en Limburg 1892-1950.*
- Derix, J. 1987. *Bapa Papoea, Jan P.K. van Eechoud, een biografie.*
- Derix, L. *Oud Horst in het nieuws.*
- Geluk, J.A. 1967. *Zuivelcoöperatie in Nederland, gedeelten over Limburg en Noord-Brabant*
- Kroos, A.M.B.G. de. 1980?. *100 jaar melk en zuivel in Venray en omstreken.*
- N.N. 1983. *Meterik 500 jaar.*
- N.N. 2018. *Wist u dat .... melkboeren in Melderslo.*
- Philips, J.F.R., Jansen, J.C.G.M., Claessens J.A.H. 1965. *Geschiedenis van de Landbouw in Limburg 1750-1914.*
- Jansen, J.C.G.M., Rutten, W.J.M.J. 1992. *Geschiedenis van de landbouw in Limburg in de twintigste eeuw.*
- Internet:
- <https://erfgoedstem.nl/boek-over-zuivelindustrie-in-limburg/>
- <http://limburgseondernemersgeschiedenis.nl/2016/11/25/zuivel-in-limburg-geschiedenis-en-inventarisatie/>
- <https://www.shclimburg.nl/over-shcl/nieuws/zuivelfabrieken-limburg>
- [https://www.industrieel-erfgoed.nl/wiel-stichting-werkgroep-industrieel-erfgoed-limburg\](https://www.industrieel-erfgoed.nl/wiel-stichting-werkgroep-industrieel-erfgoed-limburg/)
- <https://www.zuivelhistorie.nl>
- <https://zuivelhistorienederland.nl/>

sinds 1927 **THEUNISSEN**

dakbedekkingen
Noordsingel 11 Horst

WWW.THDAK.NL / 077-3981420

Voortdurend op zoek naar het beste voor onze klanten!

Wij zijn...

Harrie van Vught

Arno van de Griend

Jan van de Venn

Marco Hesen

Anneke Loonen

Daniel van Soest

**Maashuys
Makelaardij**

0485 336549
info@maashuysbv.nl
www.maashuysbv.nl

TAXATIES - AAN EN VERKOOP - AGRO HERBESTEMMING

DE PROTESTANTSE KERK VAN BLITTERSWIJK

Annemarie van Meurs

Hoe kon het gebeuren dat meer dan 200 jaar geleden een protestants kerkje in een overwegend katholieke Limburg werd gesticht?

In het jaar 1788 erft ene Barthold baron de Cocq van Haeften het kasteel “de Heerlijkheid Blitterswijck en Wanssum” van zijn vader Frans Goderd van Lijnden.

Deze familie en hun personeel waren protestanten die uit het noorden en westen van Nederland waren gekomen en zij wilden graag op hun vrije zondag naar een protestante kerkdienst gaan. De dichtstbijzijnde kerk lag in Vierlingsbeek en dus reed, of liep men zondags daar naar toe. Zo ook deze adellijke familie. Met mooi zomers weer zal dat in hun koetsjes en of karren een heerlijk ritje zijn geweest maar in winterdag zeker niet. Op die momenten moest gereden worden over modderige en bevroren en besneeuwde wegen wat zeker geen pretje was.

Toestemming voor de bouw

De barones werd dat ook moe en is in Den Haag bij Koning Willem I toestemming tot het openstellen van een predikantsplaats. Ze vroeg om op eigen kosten een kerkje te mogen laten bouwen.

Zij krijgt daarvoor toestemming onder enkele voorwaarden:

1. Een gedeelte van de grond van het kasteel moest worden afgestaan voor de bouw van dit kerkje. Bij Koninklijk Besluit krijgt ze hiervoor fl. 6.500,-- subsidie. Zij wilde beslist niet dat het een slotkapel zou worden want het moest de kerk van de gemeente worden. Deze Hervormde kerk bleef hierdoor bij latere eigendomswisselingen bestaan.
2. De predikant van Vierlingsbeek moest om de 2 weken in Blitterswijck komen preken. De predikanten in die tijd werden door de staat betaald aangezien de Hervormde kerk een staatskerk was. De eerste 100 jaar heeft deze kerk steeds een eigen predikant kunnen hebben.
3. Er komt een pastorie voor de predikant beschikbaar.

Afb. 1 Het gebouw werd gesticht in 1828. Een dakruiter bevat een klokje uit 1799, gegoten door Alexis Petit.

In het begin (1822) waren er ongeveer 30 kerkelijke leden maar honderd jaar later, in 1922 waren dat er nog slechts 6 en werden de kerkdeuren gesloten. In het kasteel woonden ondertussen ook geen adellijke families meer en het kerkje verslofte in de volgende jaren. De kerk wordt in de volgende jaren gebruikt als school. Tijdens de Tweede Wereldoorlog houden zich op het zoldertje van de kerk een aantal mensen schuil voor de Duitsers. Het kerkelijke leven ligt na de Tweede Wereldoorlog stil.

Nieuw kerkelijk leven

Dan begint de industrialisatie in dit gedeelte van Limburg en er komen arbeidslozen hiernaar toe om mee te werken aan de ontginning van de Peel. Daar zijn veel protestanten bij en het kerkelijk leven wordt weer nieuw leven in geblazen: vanaf 1948 is er weer een predikant in dienst waardoor ook de pastorie weer bewoond wordt.

In de protestantse kerk kenden wij toen twee hoofdstromingen: de Hervormde en de Gereformeerde kerk. Uiteraard waren er daardoor ook een aantal kerkordelijke zaken anders geregeld zoals de benoeming van predikanten en ook moesten er twee verschillende besturen komen. De basis was de Hervormde kerk met hun bestuur en de gereformeerden waren daarbij van harte welkom om aan te schuiven maar eigenlijk hoorden zij bij de Gereformeerde kerk van Venlo.

Fijn vond men dat niet en dus werd er een Gereformeerde Kerk Venray gesticht. De samenwerking ging zo goed en men besloot om een samenwerkingsverband aan te gaan de SOW kerk (Samen op Weg) wat iets heel bijzonders was. Wij behoorden tot de 1e 18 gemeenten die tot een fusie overging. Wij wisten vaak niet van elkaar tot welk kerkgenootschap men behoorde en dat werd als een verademing ervaren. Contacten met de katholieke kerk hier in Blitterswijck waren er toen helaas niet en is er tot op de dag van vandaag nog steeds niet.

Afb. 2 Interieur van de kerk. Doophek, preekstoel, banken, kroonluchter zijn uit de tijd van de bouw.

Er zijn vele verhalen te vertellen rondom dit kerkje.

Want wist u dat:

- De oudste kasteel dochter Anna het grote witte huis in Meerlo georven heeft en daar is gaan wonen bij de familie Nab. Mevr. Nab werd haar kamenierster en regelde allerlei zaken voor haar. De familie was bemiddeld want ook zij wilden zondags naar de kerk in Blitterswijk en deden dat in een koets, bespannen met 2 schimmels met grote witte pluimen op hun hoofd.
- Het verhaal van de latere bewoner/eigenaar de notaris Thissen uit Meerlo die op het kasteel ging wonen en daar de bloemetjes flink buiten heeft gezet. Hij bleek echter helemaal gek te zijn van zijn ezels die alles voor hem betekende. Toen het arme beest kwam te overlijden werd het op het kerkhof begraven. De laatste wens van de berooide heer Thissen was dat hij naast zijn ezels begraven wilde worden en zo gebeurde. Zijn graf is er nog steeds.
- Als de kerkleden vóór of na de dienst dringend naar de toilet moesten dan konden ze gebruik maken van een klein houten schuurtje op de begraafplaats met zo'n hartje erin en een poepdoos. In de jaren '90 is een keukentje en een toiletruimte gebouwd in de kerk en was dat probleem gelukkig opgelost.

De begraafplaats

De begraafplaats is sinds 1995 gesloten. Men kan er niet meer begraven worden. Wie er nu liggen zijn de twee dochters van de baron en barones en een kleinzoon. Zij zelf liggen in een familiegraf in Ophemert. Verder zijn er een predikant en een onderwijzer begraven.

Omdat men als protestanten niet op een katholieke begraafplaats mochten worden begraven zijn hier een aantal leden van de Molukse Evangelische Kerk Venray terecht gekomen. Verder liggen hier protestantse patiënten van voormalig verpleegtehuis "De Kruuze" uit Venray, en protestanten die meewerkten aan de ontginning van de Peel met natuurlijk ook een aantal gemeenteleden van de Ned. Hervormde Kerk Blitterswijk.

Protestantse kerk na 1970

Door de groei van Venray waar veel protestanten zijn gaan wonen is besloten om vanaf de begin jaren '70 in Venray kerkruimte te gaan zoeken. Dan begint een periode van 25 jaar van zwerven door Venray. We kerken in de Veltumse Kapel, de opleidingsschool Den Hobert aan de Westsingel en tot slot het voormalige Intervencollege aan de Leunseweg. In 1995 kunnen wordt de voormalige katholieke kerk Het Zonnelied gekocht waar nu de Protestantse kerkdiensten gehouden worden.

In Blitterswijk is er in de maanden juni, juli en augustus afwisselend met Het Zonnelied om 10.00 uur een dienst.

In 2004 wordt er landelijke besloten dat de Gereformeerde Kerk en de Hervormde Kerk samengevoegd gaan worden en verder gaan als de Protestantse Kerk Nederland, de PKN. Er is geen onderscheid meer, wij zijn allen protestant.

van Merwijkstraat 47
5961 SB Horst
telefoon; 077-3986332
wielbeckersrijwielservice.nl
openingstijden; maandag t/m vrijdag; 19.00-20.00 uur

'SOBER MAAR KEURIG', DE KRUISWEG VAN JAC MARIS TE SEVENUM

Anton de Leeuw MA

Tijdens zijn inventarisatiewerk van het roerend goed in het Bisdom Roermond treft de auteur in oktober 2020 in de kerk van H.H. Fabianus en Sebastianus te Sevenum een bijzondere, expressieve kruisweg aan van de hand van de kunstenaar Jac Maris (1900-1996). De uitvoering van de veertien keramieken staties uit de jaren 1955-1956 kan als voorbeeld gezien worden voor de vernieuwing in de modern-christelijke kunst in Nederland, die zich, zij het voorzichtig, na de Tweede Wereldoorlog aandient. Men realiseert zich gelukkig steeds meer hoe belangrijk het is om in onze huidige tijd van snelle deconfessionalisering en het verdwijnen van het verzuilde Nederland onderzoek te doen naar religieuze kunst en de vaak onvermoede schoonheid ervan.¹ Dit artikel hoopt daaraan een kleine bijdrage te leveren.

Inleiding

De kerk van Sevenum is niet ontkomen aan het wrede lot van verwoesting dat veel kerken in Midden- en Noord Limburg treft aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Op 22 november 1944 wordt de kerktoeren door de Duitsers opgeblazen. De kracht van de explosie is zo onverwacht hevig dat vrijwel de gehele door architect Pierre Cuypers (1827-1921) ontworpen neogotische kerk vernield wordt. Dit heeft men niet aan zien komen en van het interieur resten slechts enkele fragmenten. Deze trieste gebeurtenis wordt geschetst in de vergadering van het kerkbestuur op 29 december 1944: "Volgens de vaste verzekeringen van de Duitsers zou aan het kerkgebouw niet[s] gebeuren; de spits was zoo geladen dat ze op het marktplein terecht zou komen. (...) alle gewelven stortten omlaag, de toren werd vernield tot aan de grond, het dak van de kerk werd voor 2/3 weggeslagen." Slechts enkele antieke beelden en kroonluchters zijn van te voren weggeborgen.¹ We mogen dus aannemen dat ook de aanwezige kruiswegstaties niet aan de verwoesting zijn ontkomen.

Afb. 1 Verwoeste kerk H.H. Fabianus en Sebastianus te Sevenum, 1944, foto: Wikimedia/RCE

De verloren gegane kruisweg: Luyten of Windhausen

In 1880 geeft bisschop J.A. Paradis (1795-1886) formeel toestemming voor het oprichten van de veertien staties van een kruisweg in de door Cuypers ontworpen kerk van Sevenum. In 1884 gaat het kerkbestuur akkoord met de betaling van het daarvoor benodigde bedrag van fl 1000,-.² De opdracht voor de kruisweg is gegeven aan de dan nog jonge kunstschilder Henri Luyten (1959-1945). Hij ontvangt van pastoor J.T.P.H. Janssen (1828-1888) fl 900,- als “.. betaling der veertien door hem geschilderde en geleverde staties van den Kruisweg, welke hij zich tevens verplicht in den lente van 1885 naar behoren te vernissen.” De resterende fl 100,- ontvangt hij enkele maanden later.³ Het is overigens niet verwonderlijk dat de in Roermond geboren Luyten benaderd wordt voor deze opdracht. Hij onderhoudt nauwe relaties met de architect Cuypers sr. en diens zoon en leeftijdgenoot Joseph Cuypers (1861-1949). Later zal Luyten zich in Antwerpen ontpoppen als een zeer gewilde impressionistische schilder, die nauw verbonden zal blijven met zijn geboorteplaats Roermond.⁴

Tijdens zijn archiefonderzoek stuit de auteur op de inventarislijst van de Sevenumse kerk uit 1934. Hier staat bij de veertien aanwezige statieschilderingen beschreven dat zij geschilderd zouden zijn door Windhausen en over een andere kruisweg wordt niet gerept.⁵ Dat het hier geen vergissing of naamsverwisseling betreft, blijkt uit een artikel ter ere van het vijftigjarig priesterjubileum van de in Sevenum werkzame pastoor P.A. de Bruyn (1850-1933) in 1927: “De parochianen hebben hun overvloedige giften geschonken om een bijna weelderig interieur te scheppen. Pas is de laatste hand gelegd aan de laatste der veertien kruiswegstaties, welke geschilderd zijn door den kerkschilder Windhausen te Roermond en die een juweeltje zijn in het mooie Godsgebouw.”⁶ Het atelier Windhausen was een gerenommeerde werkplaats voor kerkelijke kunst, die in Limburg tot 1940 met hun neogotische kruiswegstaties de markt in grote mate bepaalde. Rond 1927 zijn het vooral Albin (1863-1946) en zijn broer Paul (1871-1944) Windhausen die kwalitatief hoogstaande kruiswegen leveren.⁷

Afb. 2 Albin en Paul Windhausen, statie 4 Christus ontmoet Maria, Heerlen, St.-Pancratiuskerk, 1928.

Enkele vragen blijven nog onbeantwoord: Is het werk van Luyten in 1927 vervangen door de kruisweg van Windhausen en zo ja, waar zijn de staties dan gebleven? De kruisweg in de kerk (van Windhausen?) is in ieder geval door de verwoesting van de kerk in 1944 geheel verloren gegaan.⁸ Nader onderzoek zou duidelijkheid kunnen verschaffen in deze kwestie.

Een nieuwe kerk die aansluit bij 'de aard van de Sevenummers'

De opbouw van de vele verwoeste kerken leidt tot een (laatste) bloeiperiode van de kerkenbouw in de 20^e eeuw. In de ontwerpen en uitvoeringen wordt een breuk met de traditionele kerkarchitectuur zichtbaar.⁹ Het kerkbestuur van Sevenum kiest voor de bouw van de nieuwe kerk voor de meer behoudende architect H.W. Valk (1886-1973). Deze is een aanhanger van de Liturgische Beweging en wil ook in Sevenum de gelovigen zo dicht mogelijk betrekken bij de viering van de heilige mis.¹⁰ Hij plaatst het altaar centraal waardoor er vanuit de transeptarmen en het schip van drie zijden zicht is op het altaar. In de oorspronkelijke plannen streeft Valk zelfs voor een geheel christo-centrische benadering door de ruimte voor het zangkoor achter het altaar te ontwerpen. Daardoor zou men er van alle vier de zijden zicht op hebben. Dat gaat de Bisschoppelijke Bouwcommissie (BBC) echter te ver en zij verbieden de uitvoering ervan. Dit is slechts één van de vele conflicten die bouwpastoor W. Linssen (1892-1965) en Valk met de BBC moeten uitvechten. De standvastige Linssen komt er uiteindelijk dikwijls als overwinnaar uit te voorschijn.¹¹ De Sevenummers kregen geen kerk die 'meer in de tijd zou passen' zoals de BBC wenste, maar "een traditionele kerk die beter aansloot bij de aard van de Sevenummers."¹²

Valk heeft een grote inbreng in de plannen voor het interieur van de kerk en het kerkbestuur bezoekt in 1953 en 1954 een aantal door hem ontworpen kerken. Zij zijn onder de indruk van het interieur van de kerk te Herten, waarop kunstenaar Jac Maris zijn stempel gedrukt heeft. Hij krijgt in 1955 dan ook de opdracht voor de inrichting van het priesterkoor, de offertafel, communiebanken met reliëfs, altaartreden, vloeren (fl 33.900) en later ook de zijaltaren en de triptiek op het Maria-altaar (fl 11.000).¹³ Zo heeft Maris een eenheid in de inrichting van de kerk kunnen creëren.

De oproep van pastoor Linssen aan de parochianen om kruiswegstaties te schenken voor de nieuwe kerk vindt goede weerklank: “Tot heden zijn 12 staties toegezegd. De staties kosten f 500,- per stuk en zullen worden gemaakt door Jac Maris.”¹⁴ Een half jaar later zijn de eerste twee staties geplaatst: “Zijn werk doet vele parochianen eenigzins vreemd aan, zoodat nadere toelichting noodzakelijk is. Besloten wordt om Maris te verzoeken de overige staties in één keer te plaatsen, zoodat de kruisweg compleet is. Daarna zal de parochianen nadere toelichting gegeven worden.”¹⁵ Zij moesten blijkbaar nog leren om te gaan met de modernisering die zich na de Tweede Wereldoorlog ook in de kerkelijke kunst openbaarde.

Modernisering

Die modernisering zet zich door onder invloed van sterke religieuze vernieuwingsbewegingen in Frankrijk. Ook in Nederland lijkt de tijd rijp voor verandering, maar dit gaat niet zonder slag of stoot. De controverse rond de verwijdering van de kruisweg van Aad de Haas (1920-1972) in de Cunibertuskerk te Wahlwiller op Goede Vrijdag 1949 maakt dat meer dan duidelijk. De BBC speelde hierbij een cruciale rol. Met name rond kruiswegen, waarin het geïdealiseerde en waardige lijden van Christus centraal zou moeten staan, is men zeer kritisch. Hier moest de kunstenaar dicht blijven bij het door de kerk gewenste ‘decorum’. Kunstenaars, die veelal afhankelijk waren van kerkelijke opdrachten, zoeken derhalve naar een tussenweg en dat leidt aanvankelijk tot min of meer toegankelijke voorstellingen met moderne en expressieve elementen in materiaalgebruik en vormgeving. De figuratieve uitbeelding wordt niet losgelaten en de kruisweg van Jac Maris in Sevenum kan gezien worden als een voorbeeld van deze ontwikkeling. Pas na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) zal de kloof tussen kerkelijke traditie en moderniteit grotendeels gedicht worden.¹⁶

De veertien staties in de kerk te Sevenum

De veertien kruiswegstaties bevinden zich tegen de bakstenen muren en pilaren in het schip van de kerk. We onderwerpen de eerste statie van de kruisweg, *Christus wordt ter dood veroordeeld*, aan een gedetailleerde beschouwing:

Op de voorgrond onderscheiden we de figuur van Christus in half formaat. Hij houdt de onderarmen gekruist voor zich en de polsen zijn bijeen gebonden met een koord. De handen zijn prominent naar voren gericht, waardoor de lange vingers extra opvallen. Christus is gekleed in een ruime mantel met ronde hals, die zich om de tengere schouders sluit. Het ranke bovenlichaam is in contrast met de gespierde armen en grote handen. Het gelaat van Christus is 'en profil' afgebeeld met lange haren en onopvallende baard, een terneergeslagen blik, strakke mond en op Zijn hoofd een doornenkroon. Achter Christus doemt de figuur van Pilatus op, het lichaam eveneens slechts gedeeltelijk weergegeven. Zijn gewaad sluit met een opstaande ronde kraag om de hals en het hoofd is gebogen. Het kale hoofd met half-gesloten ogen, een hard gelaat en een geprononceerde neus en mond zorgt voor een aristocratische, 'Romeinse', uitstraling. De wassende handen boven de kom krijgen een opvallende plek in de voorstelling. De twee hoofdfiguren vormen een geometrische compositie door de driehoeksvorm van

Christus op de voorgrond en het min of meer vierkante vlak van Pilatus daarachter. Het reliëf volgt de omlijnning van de afgebeelde figuren en de bakstenen wand vormt een toepasselijke achtergrond. De ruwe uitstraling van de gebakken klei, waarin grove chamotte (klei-of steengruis) verwerkt is en de grof geglazuurde oppervlakken dragen bij aan de expressiviteit van de voorstelling. Alles ondersteunt de kern van de gebeurtenis: de lijdende Christus die staat voor de hardvochtige Pilatus die zijn handen wast in onschuld. De geboetseerde gezichten en handen vertellen het verhaal, aangevuld door slechts enkele details.

Afb. 3 Jac Maris, statie 1 Christus wordt ter dood veroordeeld, 1955-1956, geglazuurde keramiek, H.H. Fabianus en Sebastianuskerk Sevenum

Voor zover bekend heeft Maris elf kruiswegen gerealiseerd in de periode 1937 tot 1964. Na 1950 zoekt hij steeds meer naar het weergeven van de essentie van het lijdensverhaal en beperkt zich hoofdzakelijk tot handen en gezichten, zoals goed te zien is in de voormalige kapel van de fraters van Tilburg in 's Hertogenbosch (1950) en de kerken O.L.V. Onbevlekt Ontvangen in Rijckholt (1957-1960) en H.H. Cosmas en Damianus in Afferden (1961).¹⁷

Afb. 4 Jac Maris, statie 1 Christus wordt ter dood veroordeeld, 1961, geglazuurde keramiek, H.H. Cosmas en Damianuskerk in Afferden

De eeuw van Jac Maris

Geboren in Maagdenburg (D.) in 1900 en gestorven in Heumen in 1996 omvat het leven van Walter Jacques (Jac) Maris vrijwel de gehele twintigste eeuw. Hij is een telg uit een beroemde kunstenaarsfamilie waarin grootvader Jacob Maris (1837-1899) en diens broers Matthijs (1839-1917) en Willem (1844-1910) als boegbeelden van de internationaal bekende Haagse Schilderschool gezien worden.

Om niet de last van de beroemdheid van zijn schilderende grootvader te moeten dragen, kiest Jac voor het vak van beeldhouwer. Hij begint zijn opleiding in 1914 bij de Belgische schilder en beeldhouwer Achilles Moortgat (1881-1957) in Kleef en vervolgt deze in 1917 op de Kunstacademie te Düsseldorf. Hij is onder de indruk van het werk van de Franse beeldhouwer Auguste Rodin (1840-1917). Tot 1923 onderneemt hij internationale reizen en trouwt in datzelfde jaar met de Nijmeegse Wilhelmina Elisabeth Vermeer (Willy, 1902-2000). Het echtpaar vestigt zich in 1927 in het 'Blokhuys' te Heumen, alwaar ze hun gehele leven zullen verblijven. Maris ontwikkelt een voorliefde voor zijn favoriete materiaal: "...dat is de klei, de aarde, de aarde waar de mens uit geschapen is, de aarde die dicht bij de schepping staat en

ook de schepping zelf is. Die aarde, die klei, die kan weergeven zijn emoties, zijn gevoelens ...”¹⁸

Hij werkt voor diverse keramiekateliers, waaronder het in onze contreien bekende fijn keramisch atelier van Russel-Tiglia in Tegelen. Daarvoor ontwerpt hij tussen 1936 en 1940 een aantal werken met vooral religieuze motieven.¹⁹ Na de aanschaf van een eigen oven in 1936 wordt de productie van keramiek in eigen beheer steeds belangrijker. Hij krijgt veel opdrachten, veelal uit het katholieke milieu en dit neemt na 1938 alleen maar toe als hij toegetreden is tot de katholieke kerk. Bij meerdere kunstenaars is dit ‘nieuw katholiek elan’ herkenbaar en daarbij kunnen naast overtuiging ook economische motieven een rol gespeeld hebben. De vele kerkelijke opdrachten oefenden een onmiskenbare aantrekkingskracht op hen uit.

Afb. 5 Jac Maris, zwart-wit portretfoto uit de jaren negentig, foto: Marishuis Heumen

Na de Tweede Wereldoorlog krijgt Maris, als oud-verzetsman, diverse opdrachten voor oorlogsmonumenten, waaronder het Airborne-monument in Oosterbeek en het monument op Plein 1944 te Nijmegen. In de jaren 1945-1965 kenmerkt zijn werk zich door karakteristieke glazuren, lijnenpatronen in de klei, open vormen, stilering en schetsmatige vormgeving. Door

het werk voor overheid, instellingen en vele particulieren neemt zijn welvaart toe. Hij exposeert veel, ook in het buitenland, en hij blijft tot op hoge leeftijd actief. Gaandeweg kan hij zijn artistieke vrijheid meer benutten en is hij minder geneigd om aan de smaak van de opdrachtgever te voldoen. Dit leidt niet vanzelfsprekend tot zuivere abstractie en hij is daar ook niet zonder meer naar op zoek: “Abstractie moet zin hebben. Als je iets in abstractie uitdrukt, moet je datzelfde niet anders kunnen uitvoeren.”²⁰ In 1991 organiseert het Singer Museum in Laren een tentoonstelling met de

titel 'Maris, een kunstenaarsfamilie'. Hij is als 'anti-familie'-man hier helemaal niet enthousiast over, maar besluit uiteindelijk toch mee te werken.²¹ Na zijn overlijden in 1996 worden de plannen, die het echtpaar Maris gemaakt heeft voor een blijvende nalatenschap, verder uitgewerkt. Dit leidt in 2003 tot de opening van het Ateliërmuseum Jac Maris in het voormalige woonhuis / atelier van deze veelzijdige kunstenaar.²²

De waardering voor de kruisweg

"De kruisweg is thans compleet door Maris opgeleverd. Over dit werk zijn de meningen enigszins verdeeld, sommigen vinden de staties zeer mooi, terwijl anderen daaraan nog zullen moeten wennen!", aldus de notulen van het kerkbestuur op 27 maart 1957.²³ De mindere waardering van een aantal parochianen in Sevenum contrasteert sterk met de erkenning die Maris sinds de vijftiger jaren krijgt voor zijn kerkelijk werk. Zijn reliëfs en beelden in kerken te Mook en Nijmegen worden in 1950 beschreven als "een machtig voorbeeld van vrijheid in gebondenheid". We lezen verder dat Maris "behoort tot de besten in de beeldhouwkunst" en zorgt voor een "samenhang van meesterlijk kunstenaarschap met volmaakt vakmanschap". Maris komt zelf aan het woord als het gaat om de problematische rol van de moderne kunstenaar in zijn omgang met opdrachtgevers: "Onze Christelijke kunst-cultuur in algemene zin gaat snel achteruit omdat de moderne kunstenaars meer luisteren naar de wens van de opdrachtgevers, dan naar de stem van de eigen innerlijke roeping."²⁴ Hij benadrukt daarmee de autonomie van de zelfstandige kunstenaar in de moderne tijd.

In 1954 wordt zijn werk in de St. Michaëlskerk te Herten besproken, de kerk die voor het kerkbestuur van Sevenum als voorbeeld diende. Hij wordt geroemd om de verbinding die hij tot stand heeft gebracht tussen priester en gelovigen, met name door de "open, groot van vorm gehouden majolica-reliëfs" in de communiebanken. De soberheid en ingetogenheid van het werk worden aangevuld met speelse elementen, die levendigheid en 'liturgische feestelijkheid' uitstralen.²⁵

De kruiswegstaties in Sevenum krijgen eveneens aandacht in de pers. Zij krijgen veel appreciatie, met name doordat Maris erin geslaagd is de essentie van het passieverhaal weer te geven, "bondig en op de man af". In de uitbeelding heeft Maris zijn emoties laten prevaleren boven een verstande-

lijke benadering en daarvoor van een expressionistische vormgeving gebruik gemaakt. De recensent in het Nijmeegs Dagblad verwijst hiervoor naar de vierde statie, die de ontmoeting van Christus met Maria als onderwerp heeft en van een 'ontroerende innigheid' is." Samenvattend betitelt hij de staties als 'opmerkelijke meditatieve expressies in majolica'.²⁶

Afb. 6 Jac Maris, statie 4 Christus ontmoet Maria, 1955-1956, geglazuurde keramiek, H.H. Fabianus en Sebastianuskerk Sevenum

De bekende Limburgse kunstcriticus Paul Haimon (1913-1996) is terughoudender in zijn bespreking van de kruisweg en betitelt deze als 'sober maar keurig'. Ook hij benadrukt dat de kunstenaar erin geslaagd is om tot de essentie door te dringen, 'geen tierelantijnen', waardoor een aantal uitbeeldingen een 'grote ontroeringskracht' bezitten. De kruisweg is in het geheel van het interieur opgenomen en draagt daardoor bij aan de schoonheid van de nieuwgebouwde kerk.²⁷

De huidige waardebepaling van de staties van Maris in de kerk te Sevenum zal vooral geleid worden door de plaats die deze inneemt in de modernisering van de kerkelijke kunst na de Tweede Wereldoorlog. Met name bij de opdracht voor een kruisweg had de autonome kunstenaar nog altijd te maken met de machtige Bisschoppelijke Bouwcommissie. Deze benadrukte het didactische karakter en het gewenste decorum en was kritisch op uitbeeldingen die van 'de standaard' afweken. Kunstenaars zochten aldus behoedzaam hun weg tussen traditie en moderniteit. Ook de kruiswegen van Maris kunnen gezien worden als een 'aanvaardbaar compromis' en waar hij in zijn vrij werk kwam tot abstractie, zou hij in zijn kerkelijk werk altijd figuratief blijven werken.²⁸

Bronnen

- ¹ Notulen van de zitting van het kerkbestuur op 29 december 1944, parochiearchief Sevenum, Gemeentearchief Venlo, archiefnummer 344, inventarisnummer 2.
- ² Acte van oprichting 1880, parochiearchief Sevenum, Gemeentearchief Venlo, archiefnummer 344, inventarisnummer 483 en Besluit uitgave f 1000,- voor een nieuwe kruisweg, ibidem, inventarisnummer 2.
- ³ Documenten m.b.t. aankopen kunstwerken, parochiearchief Sevenum, Gemeentearchief Venlo, archiefnummer 2, inventarisnummer 502.
- ⁴ (15 september 1931). Een stedelijk museum te Roermond, De Maasbode Jaargang 63, pp. 5-6. In dit artikel wordt de band van Luyten met het Stedelijk Museum te Roermond besproken met Cuypers jr. Luyten heeft een grote collectie van zijn schilderijen aan het museum geschonken, het huidige Cuypershuis.
- ⁵ Inventarislijst 21 mei 1934, parochiearchief Sevenum, Gemeentearchief Venlo, archiefnummer 344, inventarisnummer 513.
- ⁶ (14 mei 1927). Het decoratief der Sevenumsche kerk. Limburger Koerier, jaargang 92, nummer 113.
- ⁷ S. van Daal. (10 april 2008). Kruiswegstaties van Windhausen. Artikel op Historischearchitectuur.nl.
- ⁸ Heemkundevereniging Sevenum (red.). (2005). Sevenum en zijn kerk. Duizend jaar dorp en parochie. Horst: Drukkerij van Lieshout, 180.
- ⁹ A. Jacobs (red.). (2019). Kerken bouwen langs Maas en Rijn na 1945. Leuven: University Press, 9-10 en 74. Ook het oprichten van nieuwe rectoraten en parochies droeg bij tot een hausse in de kerkenbouw.
- ¹⁰ De Liturgische Beweging stond aan het einde van de 19^e eeuw voor een hernieuwde belangstelling voor de liturgie, hetgeen consequenties had voor de kerkenbouw. Zo moest onder andere de betrokkenheid van de gemeenschap vergroot worden door Christus in de viering centraal te stellen, omringd door de gelovigen. Zie: A. Jacobs 2019, 55-56.
- ¹¹ Heemkundevereniging Sevenum 2005), 149 e.v.
- ¹² Ibidem, 157.
- ¹³ Notulen kerkbestuur 12 februari 1950, 3 maart 1953, 2 juli 1954, 3 maart 1955, 6 april 1955, parochiearchief Sevenum, Gemeentearchief Venlo, archiefnummer 344, inventarisnummer 2.
- ¹⁴ Ibidem 16 januari 1956.
- ¹⁵ Ibidem 2 juli 1956.
- ¹⁶ A. de Leeuw. (2015). "U bent de reeder, ik de kapitein". De kruisweg tussen kerkelijke traditie en moderniteit. Tegelen: OU Masterscriptie Kunst- en Cultuurwetenschappen.
- ¹⁷ Website Ateliermuseum Jac Maris, www.marishuis.nl (religieus werk RW).
- ¹⁸ L. Ewals. (2010). Ateliermuseum Jac Maris. Collectie beeldhouwwerk en plastiek. Nijmegen: Thoben Offset, 29.
- ¹⁹ www.marishuis.nl (religieus werk RW)
- ²⁰ L. Ewals 2010, 102; citaat uit De Gelderlander, 19 februari 1960.
- ²¹ Walter Jacques (Jac.) Maris in www.biografischwoordenboek gelderland.nl/bio/5_Walter_Jacques_Jac._Maris
- ²² L. Ewals 2010, Jac Maris, zijn leven en werk, 13-21.

-
- ²³ Notulen kerkbestuur 27 maart 1957, parochiearchief Sevenum, archiefnummer 344, inventarisnummer 2.
- ²⁴ C. le Roy. (10 mei 1950). Kerkelijke kunst van Jac. Maris. In de Passionisten-kerk te Mook en in de Christus-Koning-kerk te Nijmegen. Nijmeegs Dagblad.
- ²⁵ S. Sniedt. (26 mei 1954). Architect Valk bouwde, beeldhouwer Maris sierde een Limburgs bedehuis. De Gelderlander.
- ²⁶ J. van Doorn. (6 februari 1957). Belangrijke beeldengroepen van Jac. Maris in kerk te Sevenum. Opmerkelijke meditatieve expressies in majolica. Nijmeegs Dagblad.
- ²⁷ P. Haimon (26 juli 1957). Dagblad voor Noord Limburg.
- ²⁸ De Leeuw, 2015. In zijn scriptie onderzoekt de auteur onder andere de mogelijke brugfunctie van de kruisweg tussen traditie en moderniteit.